

DEDDF CYNULLIAD CENEDLAETHOL CYMRU (IEITHOEDD SWYDDOGOL) 2012

NODIADAU ESBONIADOL

CYFLWYNIAD

1. Mae'r Nodiadau Esboniadol hyn ar gyfer Deddf Cynulliad Cenedlaethol Cymru (Ieithoedd Swydddogol) 2012 a basiwyd gan y Cynulliad Cenedlaethol ar 3 Hydref 2012 ac a gafodd Gydsyniad Brenhinol ar 12 Tachwedd 2012. Fe'u paratowyd gan Gomisiwn y Cynulliad Cenedlaethol i gynorthwyo'r sawl sy'n darllen y Ddeddf. Dylid eu darllen ochr yn ochr â'r Ddeddf, ond nid ydynt yn rhan ohoni.
2. Mae'r Ddeddf hon yn diwygio darpariaethau presennol Deddf Llywodraeth Cymru 2006 sy'n nodi dyletswyddau cyffredinol y Cynulliad Cenedlaethol a Chomisiwn y Cynulliad mewn perthynas â'r defnydd o'r Gymraeg (adran 35(1) a pharagraff 8(3) o Atodlen 2).
3. Yn y Nodiadau Esboniadol hyn, cyfeirir at Ddeddfau Seneddol blaenorol fel a ganlyn:

ystyr "Deddf 1993" yw Deddf yr Iaith Gymraeg 1993;
ystyr "Deddf 1998" yw Deddf Llywodraeth Cymru 1998; ac
ystyr "Deddf 2006" yw Deddf Llywodraeth Cymru 2006.
4. Roedd Deddf Llywodraeth Cymru 1998 yn ei gwneud yn ofynnol i'r Cynulliad Cenedlaethol wneud yr hyn a ganlyn:

“in the conduct of its business (to) give effect, so far as is both appropriate in the circumstances and reasonably practicable, to the principle that the English and Welsh languages should be treated on a basis of equality.”
5. Roedd Deddf 2006 yn ailddatgan y ddyletswydd a roddwyd ar y Cynulliad Cenedlaethol gan Ddeddf 1998, er bod y cyfeiriad at "draffodion" y Cynulliad Cenedlaethol yn hytrach na "busnes" y Cynulliad Cenedlaethol yn adlewyrchu'r ffaith mai corff seneddol yn unig yw Cynulliad Cenedlaethol bellach. O dan adran 35(1) o Ddeddf 2006 –

“(1) The Assembly must, in the conduct of Assembly proceedings, give effect, so far as is both appropriate in the circumstances and reasonably

practicable, to the principle that the English and Welsh languages should be treated on a basis of equality."

6. Roedd hefyd yn gosod dyletswydd gyfochrog ar Gomisiwn newydd y Cynulliad (paragraff 8(3) o Atodlen 2 i Ddeddf 2006) -

"(3) In the exercise of the functions of the Assembly Commission effect must be given, so far as is both appropriate in the circumstances and reasonably practicable, to the principle that the English and Welsh languages should be treated on a basis of equality."

7. Yn yr achosion hyn i gyd, cafodd y ddyletswydd ei geirio er mwyn adlewyrchu darpariaethau Deddf yr Iaith Gymraeg 1993, sy'n ei gwneud yn ofynnol i gynlluniau iaith Gymraeg ddangos sut y mae cyrff cyhoeddus yn cynnig gweithredu'r egwyddor a ganlyn:

"so far as is both appropriate in the circumstances and reasonably practicable, to the principle that in the conduct of public business and the administration of justice in Wales the English and Welsh languages should be treated on a basis of equality."

8. Bellach, mae'r gyfraith mewn perthynas â'r Gymraeg wedi symud ymlaen. Bydd Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 ("y Mesur"), a ddaeth yn gyfraith ar 9 Chwefror 2011, yn diddymu Deddf 1993 a chyfundrefn y cynlluniau iaith, ac yn ei lle yn cyflwyno "safonau" a gaiff eu gosod gan Weinidogion ac y gellir eu gorfodi yn y llysoedd gan Gomisiynydd y Gymraeg. Mae'r Mesur wedi diddymu Bwrdd yr Iaith Gymraeg hefyd.
9. Ni fydd naill ai'r Cynulliad Cenedlaethol ei hun na Chomisiwn y Cynulliad yn ddarostyngedig i'r trefniadau newydd hyn o dan y Mesur, sy'n cael eu goruchwyllo gan Weinidogion. Yn hytrach, maent yn parhau'n ddarostyngedig i'r dyletswyddau o dan Ddeddf 2006. Mae hyn yn adlewyrchu'r egwyddor gyfansoddiadol fod Gweinidogion Cymru yn atebol i'r Cynulliad Cenedlaethol, ac nid y gwrthwyneb i hynny.
10. Dim ond darpariaeth ar gyfer gwneud cynllun gan Gomisiwn y Cynulliad y mae'r Ddeddf yn ei wneud, ac nid oes ynddo unrhyw bwerau i wneud is-ddeddfwriaeth.
11. Dim ond mewn cysylltiad â Chymru y bydd y Ddeddf hon yn gymwys.

SYLWADAU AR ADRANNAU

Adran 1 - Diwygio adran 35 y Ddeddf (Trin yn gyfartal)

12. Mae'r adran hon yn disodli adran 35(1) o Ddeddf 2006 ac yn cyflwyno pum is-adran newydd.
13. Mae is-adran (1) newydd yn cynnwys datganiad clir, syml mai Cymraeg a Saesneg yw ieithoedd swyddogol y Cynulliad Cenedlaethol.
14. Mae is-adran (1A) yn ailddatgan, mewn ffurf newydd, yr egwyddor a gaiff ei chynnwys yn adran 35(1) ar hyn o bryd. Mae'r newid yn y ffordd y mynegir y ddyletswydd, sy'n cyfeirio'n syml at ddyletswydd i drin yr ieithoedd "ar y sail eu bod yn gyfartal", yn adlewyrchu newid cymesur a wnaed gan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011 (gweler adran 1(3) (a) "deddfiadau sy'n ... ei gwneud yn ofynnol i'r Gymraeg a'r Saesneg gael eu trin ar y sail eu bod yn gyfartal yn nhrefodion Cynulliad Cenedlaethol Cymru".)
15. Mae is-adran (1B) eto yn adlewyrchu arfer deddfwrfeydd dwyieithog eraill o roi'r hawl i ddefnyddio'r ddwy iaith yn glir ar wyneb y deddfwriaeth lywodraethu. Mae'r is-adran yn ei gwneud yn glir hefyd nad Aelodau'r Cynulliad yn unig sydd â'r hawl i ddefnyddio'r Gymraeg neu'r Saesneg, ond hefyd pobl eraill sy'n cymryd rhan yn y trafodion, ee tystion sy'n rhoi tystiolaeth mewn pwyllgorau (mae hyn yn unol ag arferion presennol ond ni chaiff ei nodi'n benodol mewn deddfwriaeth.)
16. Mae is-adran (1C) yn ei gwneud yn ofynnol bod y cofnod o drafodion y Cynulliad Cenedlaethol, fel y'i diffinnir yn adran 1(5)(a) o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 (trafodion y Cynulliad cyfan, hynny yw, yn y Cyfarfod Llawn) yn gwbl ddywieithog. Mae hyn yn golygu nid yn unig cofnod llawn o'r hyn a ddywedwyd yn yr iaith a siaradwyd, ond hefyd cyfieithiad llawn i'r iaith swyddogol arall. Felly, mae'n ymgorffori arferion presennol y Cynulliad mewn statud.
17. Ar yr amod bod Comisiwn y Cynulliad yn darparu staff a chyfleusterau eraill i alluogi'r Cynulliad Cenedlaethol i wneud ei waith, gall y Cynulliad gydymffurfio â'r dyletswyddau o dan is-adrannau (1A) hyd at (1C). Mae is-adran (1D) yn cyfeirio at baragraff 8 o Atodlen 2, sy'n cynnwys y dyletswyddau perthnasol o ran Comisiwn y Cynulliad.

Adran 2 - Diwygio Atodlen 2 i'r Ddeddf (Comisiwn y Cynulliad)

18. Mae'r adran hon yn disodli is-baragraff 8(3) o Atodlen 2 i Ddeddf 2006 gyda deg is-baragraff newydd sy'n cynnwys darpariaethau manwl yn diffinio dyletswyddau Comisiwn y Cynulliad o ran defnyddio'r Gymraeg a'r Saesneg, gan gynnwys cymorth y Comisiwn i alluogi'r Cynulliad Cenedlaethol i gyflawni ei ddyletswyddau o dan adran 35(1)-(1C) o Ddeddf 2006 (fel y'i diwygiwyd).
19. Yn gyntaf, mae'r is-baragraff (3) newydd yn ei gwneud yn ofynnol i Gomisiwn y Cynulliad drin y ddwy iaith ar y sail eu bod yn gyfartal. Mae hyn yn ailddatgan, ar ffurf newydd, y ddyletswydd yn yr is-baragraff (3) blaenorol o Atodlen 2. Fodd bynnag, yn ogystal, mae'r is-baragraff newydd yn ei gwneud yn ofynnol i Gomisiwn y Cynulliad wneud trefniadau ar gyfer galluogi'r Cynulliad Cenedlaethol i gyflawni ei ddyletswyddau o dan adran 35 (fel y'i diwygiwyd).
20. Mae gweddill yr is-baragraffau newydd yn ategu'r dyletswyddau o dan is-baragraff (3) drwy ddarparu dulliau ar gyfer sicrhau cydymffurfio'n effeithiol â'r dyletswyddau hynny.
21. Y ffordd o wneud hynny yw drwy Gynllun Ieithoedd Swyddogol sy'n nodi'r mesurau y mae Comisiwn y Cynulliad yn bwriadu eu cymryd er mwyn cydymffurfio â'i ddyletswyddau o dan is-baragraff (3). Mae is-baragraffau (4), (10) ac (11) yn ymdrin â'r broses o baratoi, mabwysiadu ac adolygu'r Cynllun. Bydd angen cyhoeddi drafft o'r Cynllun a'i osod gerbron y Cynulliad Cenedlaethol, ac ymgynghori arno. Bydd angen i Gomisiwn y Cynulliad ystyried sylwadau a wnaed amdano gan y sawl yr ymgynghorodd â hwy a chan y Cynulliad Cenedlaethol (er enghraifft adroddiad unrhyw un o bwyllgorau'r Cynulliad a ystyriodd y Cynllun drafft). Yna, bydd angen i'r Cynllun (fel y'i diwygiwyd o ganlyniad i'r broses ymgynghori hon) gael ei gymeradwyo gan y Cynulliad Cenedlaethol.
22. Bydd y darpariaethau hyn yn ei gwneud yn glir y bydd Comisiwn y Cynulliad yn atebol yn uniongyrchol i'r Cynulliad Cenedlaethol (ac felly i'r cyhoedd) am ei wasanaethau dwyieithog, yn hytrach nag i Gomisiynydd y Gymraeg a Gweinidogion Cymru fel yn achos cyrff cyhoeddus y gosodir safonau arnynt o dan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011.
23. Mae is-baragraff (11) yn ei gwneud yn glir y bydd yn agored i Gomisiwn y Cynulliad fabwysiadu Cynllun a baratowyd yn unol â gofynion y Ddeddf, hyd yn oed os bydd y camau angenrheidiol wedi cael eu cymryd cyn i'r Ddeddf ddod i rym.
24. Mae is-baragraffau (5), (6) a (7) yn ymdrin â rhai (ond nid yr holl) faterion y bydd angen i'r Cynllun ymdrin â hwy. Yn is-baragraff (5), nodir yr hyn a ganlyn:

- (a) cyfieithu ar y pryd;
 - (b) cyhoeddi dogfennau'n ddwyieithog;
 - (c) ymgysylltu â'r cyhoedd;
 - (d) mesurau i feithrin a gwella'r hawl i ddewis pa iaith swydddogol i'w defnyddio;
 - (e) pennu targedau ac amserlenni ar gyfer gweithredu'r Cynllun;
 - (f) dyrannu cyfrifoldebau ar gyfer gweithredu'r Cynllun;
 - (g) dulliau gwrthrychol o fesur cynnydd o ran gweithredu'r Cynllun; a
 - (h) strategaeth sgiliau iaith ar gyfer staff.
25. Mae is-baragraff (6) yn cynnwys gofyniad penodol i'r Cynllun gynnwys darpariaethau ynghylch cwynion o fethiant i roi effaith i ddarpariaethau'r Cynllun yn dod i law a'r broses o ymchwilio i'r cwynion hynny a'u hystyried.
26. Mae is-baragraff (7) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Cynllun nodi'r gwasanaethau i'w darparu yn yr ieithoedd swydddogol ac yn egluro sut y byddant yn cael eu darparu yn unol ag is-baragraff (5).
27. Mae is-baragraff (8) yn cyflwyno dyletswydd ar Gomisiwn y Cynulliad i baratoi adroddiad blynyddol ar weithredu'r Cynllun, a osodir gerbron y Cynulliad Cenedlaethol. Mae is-baragraff (9) yn nodi'r materion y mae'n rhaid eu cynnwys yn yr adroddiad hwnnw.
28. Mae is-baragraff (10) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Comisiwn adolygu'r Cynllun cyn gynted ag sy'n bosibl ar ôl pob etholiad cyffredinol cyffredin o Aelodau Cynulliad. Mae is-baragraff (11) yn nodi'r gofynion ymgynghori a amlinellir ym mharagraff 21 uchod. Yr un fydd y trefniant ar ôl pob etholiad cyffredinol anghyffredin sy'n golygu (yn sgîl adran 5(5) o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006) na chynhelir yr etholiad cyffredinol cyffredin dilynol os caiff yr etholiad anghyffredin ei gynnal llai na chwe mis cyn y dyddiad y byddai'r etholiad cyffredin wedi'i gynnal fel arall.
29. Unwaith y caiff y Cynllun ei fabwysiadu'n ffurfiol, mae is-baragraff (12) yn ei gwneud yn glir ei bod yn ddyletswydd ar Gomisiwn y Cynulliad i'w roi ar waith.

Adran 3 - Enw byr a chychwyn

30. Mae hwn yn cynnwys teitl y ddeddfwriaeth ac yn darparu i'r ddeddfwriaeth ddod i rym y diwrnod ar ôl i'r Bil dderbyn Cydsyniad Brenhinol.

COFNOD Y TRAFODION YNG NGHYNULLIAD CENEDLAETHOL CYMRU

31. Mae'r tabl a ganlyn yn nodi'r dyddiadau ar gyfer pob cyfnod o lwybr y Ddeddf drwy Gynulliad Cenedlaethol Cymru. Gellir gweld Cofnod y Trafodion a rhagor o wybodaeth am lwybr y Ddeddf hon ar wefan Cynulliad Cenedlaethol Cymru yma:
<http://www.cynulliadcymru.org/bus-home/bus-legislation.htm>

Cyflwyno'r Bil	30 Ionawr 2012
Cyfnod 1 - Pwyllgor yn ystyried yr egwyddorion cyffredinol	1 a 9 Chwefror 2012 1, 7, 15, 21 a 29 Mawrth 2012 25 Ebrill 2012
Cyfnod 1 - Dadl yn y Cyfarfod Llawn ar yr egwyddorion cyffredinol	16 Mai 2012
Cyfnod 2 - Pwyllgor yn ystyried gwelliannau	21 Mehefin 2012
Cyfnod 3 - y Cyfarfod Llawn yn ystyried gwelliannau	3 Hydref 2012
Cyfnod 4 - Pasio'r Bil yn y Cyfarfod Llawn	3 Hydref 2012
Cydsyniad Brenhinol	12 Tachwedd 2012

© Hawlfraint y Goron 2012

Argraffwyd a chyhoeddwyd yn y Deyrnas Unedig gan The Stationery Office Limited o dan awdurdod ac arolygiaeth Carol Tullo, Rheolwr Gwasg Ei Mawrhydi ac Argraffydd Deddfau Seneddol y Frenhines.